

10.1 Nová situace

V závěrečné části kapitoly věnované religiozitě jsme konstatovali, že jsme ve dvacátém století svědky snad nehlubšího náboženského úpadku v dějinách, ale že tento propad byl někde dříve, někde později vystřídán vlnou nového zájmu o náboženské a duchovní hodnoty. Za ostrovy slibující záchranu a obnovu jsou v křesťanských církvích pokládány nové či znovuobjevené spirituality, nová společenství, která respektují struktury církví, ale jdou v jistém smyslu napříč nimi. Průzkumy prokazují významný vliv nových, od tradičního církevního křesťanství více či méně odlišných duchovních směrů, zejména mezi nejmladší generací. To jsou obecně známá a většinou též uznávaná fakta. S tímto konstatováním samozřejmě nevystačíme. Pokládáme za nutné prostudovat kontext, v němž se nová náboženská vlna objevuje, a podívat se, jaké různé podoby na sebe bere. Jako u jiných náboženských fenoménů, i zde může religionistika nabídnout nezaujatý popis a pokusit se o porozumění, jež může přejít do filozofické a teologické interpretace.¹⁾

ve smyslu nové vlny

10.1.1 Přechod od moderny k postmoderně

V současné době se mnoho jistot moderní civilizace hroutí, svět se ocitl v krizích, ze kterých se těžko dostává pomocí zděděných prostředků. Všude se volá po alternativních řešeních: alternativní pedagogika, medicína, politika atd. K postmodernímu kulturnímu pohybu patří také nová otevřenost vůči náboženským a duchovním zájmům.²⁾ Část mladší generace, podle některých šetření zejména středoškoláků³⁾, více v kulturních centrech, méně na venkově, se pídí po podnětech z oblasti náboženství a duchovních směrů. Jednou z podob náboženské obnovy, k níž dochází převážně v dnešní mladé generaci, zejména v její vzdělanější části, je jistá forma návratu k praktikování tradičních náboženských směrů. V českých podmínkách jde tedy o obnovu vitality katolické církve a o oživení v ostatních křesťanských církvích. Též v židovském náboženském společenství dochází k hnutí, které se označuje jako renesance. Mezi mladými lidmi se objevuje nový příklon k víře, k modlitbě, misijní nadšení a někdy i nasazení v neformální charitativní službě. Tato duchovní obnova bývá provázána silným citovým prožitkem.

10.2 Nová religiozita v křesťanství

10.2.1 Katolická církev

10.2.1.1 Obtíže katolické církve na konci na vrcholu moderny

Někteří katolíci a ti, kteří církev pozorují zvnějšku, se domnívají, že institucionální a duchovní obnova související s tridentským koncilem (s přestávkami 1534-1549) významně ovlivnila život církve a všech těch jednotlivců, kteří přijali jeho podněty. Možnosti vnitřní reformy, již katolická církev odpověděla na luterskou, kalvinistickou a anglikánskou reformaci, se pozvolna vyčerpaly. Poté co opustí scénu duchovní autority jako sv. Filip z Neri, sv. Terezie z Avily, sv. Jan od Kříže, sv. Ignác z Loyoly, stane se významným tématem místo církve v mocenských silokřivkách této složité doby. Je tu doba konfesionalizace a mezikonfesionálních konfliktů. I když se církev brání, nejlepší obranou je útok. Později si ji podrobují absolutistické režimy a chtějí si z ní udělat jeden z nástrojů pro totální ovládnutí obyvatelstva. V církvi se uplatnily problematické modernizační tendence podle vzoru světské společnosti, zejména posilování administrativy a centralismus. Stále více se omezuje odvěká pluralita v ritu, ve spiritualitách a teologických školách. Snad se tímto sjednocováním a ukázněním mělo čelit pokusům osvícenství o nacionalizaci a postátnění církve. Církví v těchto zápasech vypadla iniciativa z rukou a její vnější osudy se do jisté míry dostaly do rukou lidí na ní nezávislých. Nové pokusy o obnovu, podněcené podobnými pozorováními a úvahami, daly na sebe čekat dosti dlouho. Osmnácté a devatenácté katolické století mělo své světce, ba i mučedníky, ale až v první polovině dvacátého vidíme různá hnutí obnovy. Můžeme k nim počítat katolickou akci a apoštolát laiků, a hnutí *ad fontes*, které si přálo návrat od sekundárních pramenů k bibli a tradici a vedlo zprošředkovaně i k liturgické reformě.

10.2.1.2 Obnovná hnutí v katolické církvi (*unvollständig*)

Kolem poloviny dvacátého století se realizují obnovné tendence v katolické církvi nová společenství. O nového člověka v nové společnosti usiluje *schönstadtské hnutí*, které se dlouho setkávalo v církvi s nedůvěrou. *Fokolaríni*, jak si říkají celibátní členové a volní spřízněnci společenství *Opus Mariae (Dílo Mariino)*, připisují značnou váhu malým neformálním společenstvím, v nichž si sdělují své náboženské zkušenosti, společně oslavují Boha, nejraději rytmickými písněmi za doprovodu kytary, případně podle vzoru zakladatelské skupiny vedené Chiarou Lubichovou také pečují o bližní ve svém okolí. Z Polska se k nám dostalo *Světlo - Život*, které začalo jako administrativně peda-

gogický projekt výchovy ministrantů, ale stalo se autentickým hnutím. V letních měsících pořádají dvoutýdenní setkání, obvykle někde v přírodě, s duchovním programem. Tato setkání označují jako *oázy nového života*. Mimo prázdniny se angažují ve svých farnostech a scházejí se ke společnému programu. *Neokatechumenát* vzešel z individuálního charizmatu zakladatele. Je to hnutí vycházející z poznatku, že v raných křesťanských dobách se lidé na křesťanství důkladně připravovali, kdežto později, kdy bylo běžné křtít malé děti po narození, tato příprava buď zcela chybí, nebo je nedostatečně nahrazena školním náboženským vzděláváním. Neokatechumenát chce pomáhat křesťanům, aby svou víru prožívali plněji. Snad tam ale došlo k určité petrifikaci něčeho, co se ukázalo jako plodné v konkrétních podmínkách, a nemusí přinášet stejné výsledky jindy a jinde. Dobře viditelné a slyšitelné je *hnutí charizmatické obnovy*, plné pro vnějšího pozorovatele především zvláštních projevů, které zintenzivňují co do prožitku a možná i co do nasazení v životních situacích život ve víře.

Některá hnutí se orientují na události pokládané za *maríánská zjevení* (např. v Medžugorje, v Litmanové, na Turzovce, poselství donu Gobimu). Vedle autenticky křesťanských motivů (obrácení, modlitba, pokání, mravní obroda) se v nich projevuje charakteristický rys zbožnosti postmoderní doby, totiž potřeba náboženské konkrétnosti a prožitku. V tomto typu novodobé lidové maríánské zbožnosti, již katolická církev toleruje, se vynořují z hlubin psychiky mateřské archetypy, nad nimiž nás napadají analogie z jiných kultur. Popularitování vzbuzuje fakt, že spiritualita takových společenství mívá sektářské tendence. Lidé zachycení touto vlnou jsou pak nevědomými nástroji snah prakticky popírajících II. vatikánský koncil a následné reformy.

10.2.2 Nová religiozita v protestantských církvích

V protestantských církvích představuje nové, zesílené prožívání víry *pietismus*, hnutí založené na osobní zbožnosti, které vzniklo již v 17. století, ale stává se aktuálním i pro současného člověka. Podobné směry se označují jako *pro-buzenecké* a *evangelikální*. Zdůrazňují osobní obrácení a veřejné vyznávání víry.⁴⁾ Katolické charizmatické obnově odpovídá v návaznosti na reformaci *letniční hnutí*. Jsou letniční skupiny v jednotlivých protestantských církvích, ale vznikly také samostatné letniční církve. U protestantů ožil ve druhé polovině 20. století smysl pro mnišský a řeholní život. Kolem původně protestantské a později ekumenické mnišské komunity ve francouzské obci Taizé je sešskupeno mohutné hnutí zaměřené na smíření, sjednocení, respektive vzájemné uznání rozdělených křesťanů.

10.3 Nová religiozita mimo tradiční křesťanství

10.3.1 Důvody uvolňování z křesťanského rámce

Již o spirituální obnově v tradičním, křesťanském prostředí, lze říci, že má rozloženy důrazy odlišně od známých podob zbožnosti klasické. Nová spiritualita přitahuje, jak se ukazuje, daleko více hledající mladé lidi než nabídka katolické církve a církví pravoslavných a protestantských⁵⁾. Spekulovat o důvodech by bylo z religionistického hlediska předčasné. Mluvívá se o selhání křesťanských církví tváří v tvář nové svobodě, ale i o náročnosti křesťanského způsobu života ve srovnání s pohodlným náboženským synkretismem nových proudů. Pravděpodobně jde o komplex příčin, které hned neodlišíme. Jistě svou roli hraje celkový kulturní posun, jehož jsme svědky a účastníky, případně alternativní kultura, o níž bývá v této souvislosti řeč. Není-li příčinou popularity nových religiózních (a kvazireligiózních) proudů, je určitě aspoň jejich kontextem. Proto bude třeba se touto změnou dále zabývat.

10.3.2 Kulturní kontext nové mimokřesťanské religiozity⁶⁾

Spolu s novou religiozitou se přibližně v téže době objevují na obzoru euroamerické části lidstva další iniciativy, které naznačují hlubokou změnu, již prochází lidstvo na konci moderní civilizace. Na bezohlednost moderního člověka vůči živému i neživému přírodnímu prostředí odpovídá postmoderní člověk vášnivým zaujetím pro *ochranu života* jako celku. Nechce pouze záplatovat díry, nýbrž očekává a připravuje hlubokou přeměnu lidského soužití s přírodou. Spolu s *hlubinnou ekologií* se vynořilo i cosi jako ekologie lidského nitra. Lidská psychika v pojetí nových směrů již není mechanismem podnětů a reakcí, vedle biologických instinktů mají být v duši hlubinné vrstvy, ve kterých se zrcadlí nevyslovitelná tajemství vesmíru. Člověk postmoderního věku se snaží zužitkovat ezoterismus a mystiku. Propasti nitra objevuje také v různých školách analytické, hlubinné, humanistické a transpersonální psychologie. Snaží se meditovat, i když si pod tímto titulem představuje překvapivě různé duševní aktivity. Meditativních metod, které byly původně doma v náboženstvích, se ujímá psychoterapie a spolu s ní také *hnutí lidského potenciálu*, o nichž také bude řeč (10.4.5). Současný člověk, pokud sdílí nově objevované hodnoty, se snaží žít zdravě a harmonicky. Projevuje se to charakteristickou změnou životního stylu, především skutečně nebo jen domněle zdravým stravováním, využíváním alternativních přístupů ke zdraví a nemoci (homeopatie, antroposofická medicína, akupunktura, holistická medicína, aromaterapie). Mění se dokonce i obraz vědy, která byla donedávna symbolem modernosti a pokroku. Nejpokročilejší vědní obory prodělávají změnu,

kteří se dostalo názvu *posun paradigmatu*. Někteří teoretičtí fyzici se mimo přísný rámec oboru domnívají, že se ocitli na prahu nějakého spíše neosobního Absolutna, které proniká světem. Někteří biologové mají pocit, že se nalézají na prahu objevení psychické potence, vynořující se ve vývoji přírody z hmoty. Dochází k překvapivým spojům mezi vědními obory a také mezi vědou a filozofií. Celé toto zázemí nové religiozity dostává svérázné názvy: *spirituální revoluce, věk Vodnáře, integrální vědomí*, dokonce i *nový středověk*.⁷⁾

10.3.3 Nová religiozita a nová spiritualita

Je-li náboženství ve smyslu definice, již jsme na příslušném místě (3.3) uvedli, osobním a sociálně zakotveným vztahem člověka ke skutečnosti, která ho přesahuje, můžeme někdy u tohoto nového hledání mluvit o *náboženství* nebo *religiozitě*. Musíme však konstatovat, že v některých nových náboženských směrech nemá transcendentní skutečnost podobu osobního Boha, která se ve zdejších podmínkách zdála samozřejmou pod vlivem křesťanství. Inspirací pro tyto proudy *nového věku* může být buddhismus nebo taoismus, které, jak jsme si jinde ukázali, jsou náboženstvími, ale jde v nich spíše o neosobní Absolutno (Tao, buddhovská přirozenost ap.). U nových proudů se někdy mluví o *náboženství bez Boha*, což však také může znamenat, že už nejde o nové alternativní náboženství, nýbrž o *novou alternativu náboženství*. I ti, kdo náboženství výslovně odmítají, se totiž už poučili. Dnes už vidí v náboženství mnoho kladného, ale chtějí to realizovat na nenáboženském základě. Proto se hranice mezi klasickým náboženstvím, neosobně pojatou religiozitou a novými alternativami náboženství poněkud rozmlžila. Abychom byli přesnější, můžeme spíše než o nové jednoznačně náboženské vlně mluvit o nové *spiritualitě*, tedy o nové duchovnosti, jež může být náboženská, ale i nenáboženská.

10.4 Konkrétní podoby nové religiozity

10.4.1 Atypické směry navazující na křesťanství

Jednou z podob nové religiozity jsou směry, které se samy označují jako křesťanské, uznávají však svou odlišnost a vyjadřují ji tím, že se označují za křesťanství alternativní, necírkevní, někdy též ezoterní nebo i gnostické či neognostické a podobně. Religionistika sama nemusí zaujímat stanovisko ohledně příslušnosti těchto proudů do křesťanského ekumenického společenství. Proto dnes obvykle neutrálně hovoří o *atypických směrech vycházejících*

z *křesťanství*. Z náboženských společností této skupiny jsou dobře viditelné a slyšitelné ty, v nichž se konstatují sektářské tendence. Sekty se ostře vymezují vůči popsanému kulturnímu kontextu (ekologismu, novému paradigmatu vědy, hlubinné a transpersonální psychologii ap.) a radikálně polemizují s otevřeností a pluralismem typickým pro postmoderní (či pomoderní) náboženské prožitky a aktivity. Směry, jimiž se chceme zabývat zde, se samy pokládají za křesťanské, ale navazují na nové hledání a chtějí být otevřeny podnětům odjinud.

10.4.1.1 Unitářství

Křesťanský základ má *unitářství*. Jeho původní podobou je jeden z radikálních směrů reformace 16. století, který na rozdíl od luterství i kalvinismu odmítal křesťanskou tradici o trojjediném Bohu a uznával v Bohu pouze jedinou osobu. Známým reprezentantem unitářství byl Španěl, lékař, žijící v Ženevě, Miguel Servet (1511-1553).⁸⁾ Stal se mučedníkem unitářství, když byl za Kalvínova přispění odsouzen k upálení. Podobné názory měl Faustus Socinus (1539-1604), který přispěl k rozšíření unitářství (socinianismu) v tehdy konfesně tolerantním Polsku.⁹⁾ Ježíš Kristus byl podle tohoto pojetí především učitelem mravnosti. Z těchto počátků vzniklo unitářství organizované spíše jako církev. V této podobě si získalo pozici ve Spojených státech amerických. Jeho pozdější podoba, která převládla i v českém prostředí, je *univerzalizmus*. Toto pojetí se více vzdálilo od základu v církevním křesťanství. Nabízí každému individuální duchovní cestu, již si má najít mezi významnými světovými náboženstvími, která unitáři univerzalisté nezaujatě studují. Zaměřují se na společné prvky různých náboženství a usilují o jejich praktickou spolupráci. Prakticky se tam projevuje výrazný vliv Orientu.

České unitářství uvedl v život původně baptistický kazatel Norbert Čapek a významně k němu přispěla Charlotte Garrigue Masaryková, americká manželka prvního československého prezidenta. Za komunistické éry byli čeští unitáři vybráni jako organizace, v níž měli „vyvíjet činnost“ členové některých jiných, zakázaných náboženských společností. Tehdy se tato náboženská společnost posunula směrem k univerzalistickému pojetí. Připojené organizace se po pádu režimu emancipovaly a pro unitářství to byla příležitost k bližšímu určení vlastní identity.

10.4.1.2 Křesťanská věda

Křesťanská věda (*Christian Science*) naznačuje svým názvem východisko v křesťanském náboženství, ale liší se od něj svým základním postojem, který bychom mohli filozoficky charakterizovat jako *spiritualistický monismus*.

Křesťanství ve své klasické podobě je náboženstvím *vtěleného* Božího syna, a proto nemůže být čistě spiritualistické. Zakladatelce, Mary Baker-Eddy (1821-1910),¹⁰⁾ šlo o to nalézt pro lidi cestu k plnému zdraví. Ježíš podle jejího mínění ukazoval a učil, že nemoc je něco, co se týká těla, a proto je vlastně neskutečná. A protože ve skutečnosti neexistuje, stačí uvědomit si to, a to je podle *Křesťanské vědy* víra, která uzdravuje. Název společnosti také naznačuje vznik v době vládnoucího *scientismu*. Společnost uplatňovala v USA vliv nejen svým bezprostředním působením, ale také prostřednictvím významného deníku *Christian Science Monitor*. Hlavní texty tohoto náboženství byly přeloženy do češtiny a tento směr má v českých zemích skupinu stoupenců.

10.4.1.3 Grálová hnutí

Některé podoby současného necírkevního křesťanství se vrací ke středověkým grálovým legendám. *Grál* měla být nádoba, již použil Ježíš při poslední večeři a nad níž řekl, že je to kalich jeho krve. Při ukřižování do ní prý nechali skanout krev z jeho ran. Josef z Arimatie opatroval grál jako vzácnou relikvii. Po linii nositelů tajné, snad gnostické tradice se nádoba předávala, až se ocitla na území dnešní Francie nebo Anglie na *grálovém hradě*, sřežena rytíři okrouhlého stolu. Regionální verze těchto legend se liší. Objevují se v nich různé symbolické předměty, místa a postavy. Novověcí stoupcí této tradice chápou grál spíše symbolicky a sní o ezoterním křesťanství, jež by mělo být alternativou křesťanství institucionalizovaného, prý slovíčkářského, zesvětštělého, spjatého se světskou mocí, zpolitizovaného, povrchně moralistického a zkosnatělého. Uvnitř církve nacházejí spřízněné duše zejména v mysticích. Jednou ze současných verzí této tradice je volné společenství *Hnutí grálu*. Opírá se o autoritu německo-rakouského autora Oskara Ernsta Bernhardta (1875-1941), který pod pseudonymem Abd-ru-shin uveřejnil knihu *Ve světle Pravdy - Poselství Grálu*. V této knize a další doplňující literatuře se grál chápe, můžeme-li to takto stručně shrnout, jako neviditelný útvar prostředkující mezi pozemskými a duchovními sférami. Hnutí vede k životu v souhlasu s Abd-ru-shinem formulovanými tezemi označovanými jako přírodní zákony (zákon zvrátneho působení, zákon přitažlivosti stejného druhu). To člověka vyvede z problémů, nastolí mír a povede ke štěstí. Sektářskou verzi těchto tendencí reprezentuje v českých poměrech skupinka kolem Jana Dietricha Dvorského, který si sám dal jméno Parsifal Imanuel a své názory uplatnil ve spisu *Syn člověka*.¹¹⁾

10.4.1.4 Rosikrucianství

Na přelomu 16. a 17. století se objevuje nový směr, který se tehdy ještě snaží hledat analogie s křesťanstvím. Historicky lze doložit vydání prvních rosikrucianských spisů, *Fama Fraternitatis* (1614), v němž starobylé bratrstvo kříže s růžemi ohlašuje nové období svého veřejného působení, a *Confessio Fraternitatis* (1615). Autor těchto spisů není s jistotou znám. Alespoň spis *Chymická svatba Christiana Rosenkreutze z roku 1459* vydaný v roce 1616 se přepisuje luterskému teologovi Johannu Valentinovi Andreae (1586-1654).¹²⁾ Je to symbolický příběh popisující duchovní cestu podle rosikrucianských principů. Historický podklad tradice o životě Christiana Rosenkreutze ve 14. a 15. století (měl zemřít ve věku 108 let) chybí. Není doložena ani existence bratrstva samotného. Někteří autoři je pokládají za zdařilou literární fikci. Nicméně zájem o probuzené téma v soudobých intelektuálních kruzích byl prý značný. Stopy tohoto zájmu najdeme i u Jana Amose Komenského (1592-1670), o němž se uvádí, že se snad setkal s autorem *Chymické svatby*. Rozhodně stojí za zmínku jeho mírně kritická glosa rosikrucianství v *Labyrintu světa a ráji srdce*. V evropském dramatu, jež se rozpoutalo několik let po vydání základních spisů, hlas rosikrucianství utichá. Je možné, že rosikrucianské pověsti přilákaly především mystiky, křesťanské kabalisty a alchymisty. Je otázkou, jak vážně brát nároky moderních bratří růžového kříže na takové osobnosti jako Theophrastus Bombastus von Hohenheim zv. Paracelsus (1493-1541), který by musel patřit k jakési prehistorii Bratrstva, spoluvůrce moderní matematizované přírodovědy Sir Francis Bacon (1561-1626) a mystik Jakub Boehme (1575-1624). Občas se později vynoří rosikrucianská myšlenka znovu, např. v podobě spisku *Tajné figury rosikrucianů* (1785).

Rosikrucianská symbolika se později objevuje ve *svobodném zednářství* vedle symboliky, která se odvolává na stavební cechy a na zrušený templářský řád. Toto hnutí se vymanilo z křesťanského rámce. Ve svém tradičním (regulárním) směru je obecně nábožensky orientováno a připouští u svých členů různá vyznání, ale v této i pozdějších sekularizovaných podobách má cíle spíše rázu občanský etického, kulturního, humanitárního apod. Spojení mezi rosikrucianstvím a údajnou společností *illuminátů* a jejich společný podíl na zformování osvícenství nejsou dobře doloženy. Po roce 1909 uvedl rosikrucianství do USA H. Spencer Lewis a vytvořil jednu z jeho moderních podob, *AMORC (Antiquus mysticus ordo rosae et crucis, Starý mystický řád růže a kříže)*,¹³⁾ stal se jeho nejvyšším představitelem s titulem Imperátor. Jeho nauka a praxe se více odpoutala od někdejšího křesťanského základu a zahrnula do své soustavy více prvků analogických hermetickým, případně i orientálním systémům, o nichž bude řeč dále. Mezinárodní škola zlatého růžového kříže

*Lectorium rosicrucianum*¹⁴⁾ má centrum v Holandsku. Klasické křesťanství považují za mrtvé. Nechtějí je doplňovat, chtějí být alternativou k němu. Hlásí se k tradici vyjádřené historickou linií od manichejců přes kathary a bogomily k albigenkým. Zastávají radikální dualismus; dialektický svět musí být zničen a vše musí být magicky obnoveno božskou Gnózí a převedeno do Kristovy hierarchie. Většina ze známých duchovních cest zůstává na nižší úrovni a nevede k cíli. AMORC má v českých zemích jistou tradici a po pádu komunismu rozvinul plně veřejné působení. *Lectorium rosicrucianum* pozvolna zaujímá pozice.

10.4.1.5 Martinismus

Na konci 18. století vznikl ve Francii směr, který chtěl a snad i nadále chce být ezotermím rozvinutím křesťanství. Uvádí se však, že má kořeny v theurgii jakožto údajně nejvyšší části magie. Tu ale řadíme do jiné než křesťanské souvislosti (viz především 10.4.2.3, 10.4.2.4 a 10.4.2.5). Vlastním zakladatelem byl Louis Claude de Saint Martin, podle něž se stoupenci tohoto pojetí nazývají *martinisté*. Stěžejním pojmem tohoto hnutí, organizovaného podobně jako rosikrucianství a svobodné zednářství v lóžích, je *reintegrace*. Křesťanskou doktrínu o pádu člověka vykládají tak, že jde o materializaci, hmota prý pohltila ducha. Člověk má být znovu spiritualizován. Cílem je zduchovnělé tělo, respektive zduchovnělý život. Člověk se má orientovat na moudrost, krásu a lásku. Saint Martin mluví klasicky o modlitbě, ale rozumí tím především pokorné a odevzdané uctění božského řádu. V této souvislosti je řeč o transformaci hrubě smyslové podstaty a o spojení kultury inteligence s kulturou senzibility. K procesu integrace patří také studium a pak i různé zasvěcovací a jiné rituály, které znázorňují v symbolech vnitřní cestu. Martinismus byl a je zastoupen i v českých zemích.¹⁵⁾

10.4.1.6 Antroposofie

*Antroposofii*¹⁶⁾ chápou její stoupenci jako eminentně křesťanskou koncepci. Říkají, že je to křesťanství přiměřené člověku nového věku a že nabízí dnes všem, co dříve tvořilo obsah ezoterní grálové a rosikrucianké tradice a že podobně navazuje i na předkřesťanská mysteria. Zakladatel, Rudolf Steiner (1861-1925), formuloval v prvních letech našeho století novou koncepci ještě pod jménem *teosofie*, ale již v opozici vůči mezinárodnímu vedení Teosofické společnosti, které se orientovalo nejprve na buddhismus a pak spíše na hinduismus. Jak naznačuje název odvozený od řeckého *anthrōpos*, je člověk středem antroposofického zájmu. Nejde však o antropologii. Steiner respektuje filozofickou metodu¹⁷⁾, ale překračuje ji a odvolává se na *intuici, inspiraci*

a *imaginaci* jako zdroje vyššího, spirituálního zkušenostního poznání. Jádrem člověka je duchovní bytost, Já, které je obklopeno astrálním, éterickým a fyzickým tělem. V jejich souhrě se uplatňují a rozvíjejí duševní procesy. Vývoj kosmu je vlastně postupným vývojem a osvobozováním člověka. Ostatní pozemští tvorové se jeví jako jakési vedlejší produkty této kosmicko-antropické evoluce. V imaginacích velkých planetárních epoch dává Steiner dozrávat jednotlivým článkům lidské bytosti. Z původní bezprostřední vazby na duchovní tvůrčí mocnosti se člověk za aeony svého duchovně-tělesného vývoje propadá do nebezpečného osamocení, v němž může zatvrdnout a ztratit další příležitosti. Ale může odtud vyjít i tak, že si vůči božskému duchovnímu světu získá nový, již samostatný přístup. Středem lidských dějin je *mysterium Golgoty*, jež zachycuje člověka v hlubině jeho pádu a dává mu novou možnost. Božské sluneční bytosti se prostřednictvím člověka Ježíše (jehož životní příběh Steiner rozvíjí ve srovnání s evangelií o překvapivé podrobnosti) zapojují do života člověka a jeho země. Cílem toho všeho je zduchovnění všech říší až po říši fyzickou.

Vedle centrální nauky a odpovídající duchovní praxe (rozvoj morálky a meditace) poskytl Steiner ke konci svého života podněty různým oborům. Ty dnes činí antroposofii populární a přitažlivou pro určité, spíše intelektuální kruhy. Nejúspěšnější je antroposofická pedagogika pěstovaná mimo jiné na *svobodných waldorfských školách*.¹⁸⁾ Je podobná jiným směrům reformní a alternativní pedagogiky tím, že není autoritativní a represivní, že je v jistém smyslu pedocentrická. Přitom je třeba říci, že je praktičtější zaměřena než běžné školství. Nejvíce ze všeho dbá na přiměřenost látky věku žáka a je nápadná epochovým vyučováním. V určitém období je vždy jeden hlavní předmět, na nějž se soustřeďuje pozornost a který se rozebírá z mnoha hledisek. Některé doplňkové předměty trvale doplňují vyučování. Populární je také antroposofická medicína a léky Weleda a dále biodynamické zemědělství. Menšího uplatnění dosáhly politicko-hospodářské návrhy antroposofů opřené o sociální trojčlennost kulturního, právního a hospodářského dění¹⁹⁾. Zajímavý je antroposofický výtvarný styl, divadlo (mysterijní dramata) a eurytmie. S vlastními koncepcemi přicházejí antroposofové i v matematických a přírodních vědách. Objevuje se i speciální česká aplikace antroposofie, nezávislá na původních zdrojích. Bohatě rozvíjí Steinerova sdělení o budoucí roli slovanské (filadelfské) kultury.²⁰⁾

10.4.1.6.1 Obec křesťanů

Skupina mladých německých evangelických teologů vedených Friedrichem Rittelmeyerem hledala ve dvacátých letech 20. století novou orientaci. Od oslabeného, rozumářského náboženství se chtěli vrátit ke křesťanství in-

tenzivně žitému, silnému, s mystickou hloubkou, bohatému na symboliku. Neměl to však být návrat před moderní dobu. Rudolf Steiner jim pomohl naplnit toto přání. Středem duchovního života učinil kult, který jim předal, a uvedl je do kněžské služby. Přes tuto vazbu na Steinera se *Obec křesťanů*²¹⁾ deklaruje jako nezávislá na Antroposofické společnosti. Hlásí se k sedmi svátostem²²⁾, ale chápe je jinak než křesťanské církve. Středem je *obřad posvěcení člověka* připomínající eucharistii. Do českých zemí byla tato společnost uvedena krátce po svém vzniku. Působila více mezi občany německého jazyka. Za německé okupace a pak znovu za komunistické éry s krátkou přestávkou po roce 1968 byla zakázána. Po obnově občanských svobod obnovila činnost.

10.4.1.7 Církev sjednocení

V roce 1936 v Koreji zažil letniční křesťan Sun Myung Moon (nar. 1920) vizi a vnitřní obrat, který ho připravil na roli náboženského vůdce, již pak převzal. Jeho hlavní starostí se stala jednota křesťanů a jednota světových náboženství. Středem takového sjednocování by mělo být pojetí spojující určité křesťanské prvky s tradicemi korejského, respektive dálněvýchodního původu (Sung Sang, Hyung Sang, jang a jin) a s Moonovým vlastním přínosem. Je to vyjádřeno ve spisu *Božský princip* (respektive *Princip*), který je pro stoupence rev. Moona vedle bible základním textem pro životní orientaci.²³⁾ Přívrženci této nauky a životní praxe se sami označují jako *Mezinárodní společenství Ducha svatého pro znovuoobnovení jednoty světového křesťanstva*. Stručný, běžně užívaný název této náboženské společnosti je *Církev sjednocení*. Sami nebo společně s křesťany různých vyznání a s lidmi různých náboženství vytvářejí množství organizací zaměřených na sjednocení podle jejich pojetí, tedy v duchu *unifikační filozofie a teologie*.

U Boha rozlišuje unifikační teologie vnitřní princip a vnější projev. Rádi zdůrazňují *Boží srdce*. Ve stvoření je analogická polarita jako v Bohu samotném. Vyjadřují ji dva póly známé z čínské duchovní tradice, *jang* a *jin*. Komplementarita mužského a ženského pólu se projevuje i v řádu spásy. K ní musí dojít prostřednictvím manželství a rodiny. Ježíš měl být Mesiášem, ale protože se neoženil a nezaložil rodinu, nestal se jím. Spásu proto Moon předpovídá až pro budoucnost, přičemž se mluví o neapokalyptické eschatologii. Syn člověka přijde jako každý jiný člověk a založí nové lidstvo prostřednictvím nových rodin. Církve sjednocení naznačuje, že novým Mesiášem je Sun Myung Moon sám. Roli v ekonomii spásy podle jeho pojetí hraje jeho manželka Hak Ča Han a jeho dvanáct synů.

Ti, kdo píšou o Církvi sjednocení kriticky²⁴⁾, označují ji za sektu, přičemž sektu nevymezují (Novotný), nebo jsou pro ně rozhodující teologické aspekty (Enroth). Zvážit tuto otázku podle religionistických kritérií, která uvádíme v ka-

pitole věnované fenoménu sektářství, by vyžadovalo posoudit argumenty a protiargumenty na základě důkladnějšího poznání faktů. Moonovi se obvykle kromě tradičních a vždy *vzájemně* vznášených obvinění z nemravností a finančních podvodů vyčítá extrémní autoritářství, manipulace mladistvými stoupenci a sňatky, pro něž životní partnery vybírá a jimž hromadně žehná Moon sám.

10.4.2 Západní ezoterismus

10.4.2.1 Obrat mimo křesťanství

Značná část z těch, kdo hledají novou duchovní orientaci, jak průzkumy ukazují²⁵⁾ lidé spíše mladší, se necítí vázána na křesťanství. Kontinuita evropské a národní křesťanské tradice byla při jejich výchově a vzdělávání přerušena. Křesťanství znají jen z doslechu a neměli možnost je osobně zažít. Prezentace církve v pluralitní společnosti je často nepřesvědčivá. Proto má nová spiritualita jen zčásti podobu oživené křesťanské religiozity, ať již církevní, nebo atypické. Z velké části se živí výlučně nebo také jinými duchovními zdroji. Hranice mezi směry, které vycházejí z křesťanství a ponechávají si pouze některé jeho prvky na straně jedné a směry původu mimokřesťanského na straně druhé, je poněkud rozmlžená. Existují mezi nimi přesahy. Přesto můžeme uvést tuto skupinu samostatně.

10.4.2.2 Pojmy západního ezoterismu a hermetismu

Přes naznačené metodologické problémy je zde místo probrat směry vycházející ze *západního ezoterismu*. *Ezoterismem* rozumíme domnělou nebo skutečnou vrstvu některých náboženství, která je ukryta před veřejností i před obyčejnými přívrženci daného náboženství, jimž je dostupná pouze jeho exoterní, tedy odkrytá či vnější podoba. Vstupní branou k ezoterismu bývá *zasvěcení*, ať již jako obřad, nebo v podobě meditativních praktik zaměřených v obou případech často na smrt a povstání k novému životu. Ezoterismus se případně pohybuje mimo rámec institucionalizovaného náboženství a oslabuje se též jeho vazba na náboženský základ. Souvisí také s filozofií a stává se celkovým životním postojem. Západním nazýváme ezoterismus, jímž se zde chceme zabývat, v kontrastu s orientálními systémy, které, jak dále ukážeme, se také podílejí na nové religiozitě. Souvisí totiž s třemi velkými náboženskými systémy Západu - judaismem, křesťanstvím a islámem - a s náboženstvími, která převládala v tomto prostředí předtím. Západní ezoterismus bývá někdy ztotožňován s *hermetismem*. Tento název se odvolává na Herma, helenizovaného egyptského boha Thovta (Thata), tematizovaného ve spisech středoplaton-

ských filozofujících autorů,²⁶⁾ tedy Platónových následovníků v době kolem 1. a 2. křesťanského století. Soubor bývá označován jako *Corpus hermeticum*.

10.4.2.3 Novověký filozofující hermetismus

Zprostředkovatelem starého hermetismu a obnovitelem těchto zájmů na přechodu k novověku byl Ital Marsiglio Ficino (1433-1499).²⁷⁾ K témuž duchovnímu světu můžeme přiřadit i takové protagonisty evropské kultury, jako jsou Giovanni Pico della Mirandola (1463-1494) a snad později i Giordano Bruno (1548-1600). S nábožensko-filozofickými zájmy renesančního hermetismu se pak spojují další, původně samostatné tradice. *Kabala*, židovská mystika, o níž pojednáváme v kapitole věnované judaismu (7.8.4.1), byla v renesanční Evropě povrchně pokřesťanštěna a v této podobě byla zahrnuta do domněle hermetické syntézy. *Alchymie* v této době kvetla v podobě oné praxe, již němčina výstižně vyjadřuje výrazem *Goldmacherei*. Komplikovaná alegorická mluva alchymických traktátů však dovoluje i interpretaci, podle níž jde ve skutečnosti o transmutaci neušlechtilého lidství v živoucí zlato prostřednictvím moudrosti. Děje v alchymické laboratoři ony procesy v lidském nitru zobrazují a snad i provokují. Něco podobného platí o *astrologii*, která může být naivním a snadno napadnutelným čtením osudů z konstelací, ale je možné ji vyložit i jako snahu intuitivně vystihnout souhru makrokosmu a mikrokosmu, jakési čtení stavu lidského nitra z útvarů hvězdné oblohy, které je symbolizují.²⁸⁾ Samostatný složitý fenomén, nárokující příslušnost k hermetickým naukám a praktikám, je *magie*. Magický obraz světa a magické praktiky jsou předmětem zájmu kulturní antropologie. Zdá se, že jde o jiný fenomén než magie spojovaná s určitými fázemi či typy kultury v některých směrech kulturní antropologie, zejména u J. G. Frazera (viz 6.5.1). Vše nasvědčuje tomu, že aktivní zájem o ni, stejně jako o jiné hermetické obory, stoupá i v moderních kulturních centrech mezi vysoce vzdělanými lidmi. Psychotroniky zajímá, nakolik lze i po kritickém prověření připsat magickým praktikám účinnost. Ohledně magie se uváděla různá dělení, na magii černou a bílou podle cílů, k nimž směřuje, a podle sil, pomocí nichž údajně pracuje, na magii zvědnou (mantiku), jejímž účelem je dovídat se věci, které nám smysly a rozum normálně neposkytují, a na magii operativní, která se snaží ovládat lidi a celý živý a neživý svět kolem nás mimořádnými prostředky.²⁹⁾

10.4.2.4 Odvozené podoby západního ezoterismu

Již mimo religionistické souvislosti se dostává technizovaná a ekonomicky bohatě zužitkovaná podoba ezoterismu. Její případné pseudoreligiózní aspekty jsou bezvýznamné a vše nasvědčuje tomu, že slouží spíše jako reklamní hes-

lo. Máme na mysli okultní literaturu všeho druhu a bohatě saturovaný trh s okultními službami. Blíže k náboženským souvislostem se zdají spirituální aspekty kabaly, alchymie a astrologie. I tam se často setkáváme s odmítáním náboženství, zejména v jeho organizované podobě. Jejich stoupenci však tvrdí, že hermetická duchovní cesta vede k výsledkům, které jsou analogické zkušenostem mystickým, ne-li s nimi přímo totožné.³⁰⁾ Ba jsou přesvědčeni, že náboženství je pozdní navenou a ztuhlou podobou toho, co je svěží a dynamické ve svých ezoterně-mystických zdrojích.

Vedle údajného ezoterního křesťanství, kterému jsme se již věnovali, potkáme v hermetických kruzích i programový návrat k polyteistickým kultům. V oblíbě je už od renesance především antické řecké náboženství. Oddané stoupence má také problematicky rekonstruované předkřesťanské náboženství Keltů. Oživené čarodějnictví, zejména na britských ostrovech v podobě systému WICCA, je explicitě kultem Přírody či přírodních božských sil. K starověkému germánskému polyteistickému náboženství se výslovně přihlásili také někteří němečtí nacisté. Jako jedna z podob jejich programového novopohanství se někdy uvádí zasvěcovací kult *Thule*, o němž však chybí dostatek informací. Vcelku lze konstatovat, že každodenní nesystematické registrování této oblasti nasvědčuje tomu, že dotažení okultních zájmů až do jejich religiózních či pseudoreligiózních důsledků je spíše vzácné.

10.4.2.5 Satanismus - teologický komentář

Z čistě religionistického hlediska lze *satanismus* sotva považovat za něco zásadně odlišného od jiných religiózních nebo spíše kvazireligiózních útvarů, protože deskriptivní a srovnávací religionistika nemá prostředky, jimiž by něco zjistila o povaze onoho protějšku, k němuž se zde člověk vztahuje. Pokud totiž satanismem míníme výslovné přihlášení se k Satanovi ve smyslu křesťanství a jemu blízkých náboženství, nestačí z teologického hlediska říci, že jde o pseudoreligiózní nápodobu náboženství v tom smyslu, jak jsme o tom mluvili v kapitole věnované definici náboženství. Nutno doplnit, že jde o útvar protikladný křesťanství, ale koneckonců kterémukoli náboženství. Výjimečnost situace je zřejmá již z toho, že satanismus eventuálně počítá i s Bohem, např. v křesťanském smyslu, i když ho chápe jako protivníka. Lze tedy snad říci, že satanismus, alespoň tak jak je uváděn v křesťanském světě, je závislý na křesťanství a je jeho deviací, respektive inverzí.

Satanismem ve striktně teologickém smyslu slova by mohlo být výslovné vzývání Satana. Složitější by to bylo tam, kde by snad šlo o satanismus údajně nepřiznaný a skrytý. Nabízí se totiž možnost pokládat některá mimo-křesťanská náboženství za vzývání démonů. Nasvědčovala by tomu různá místa z bible.³¹⁾ Bylo by ale exegeticky neseriózní vztahovat tyto texty, jak

to činí zejména někteří evangelikální a letniční křesťané, prakticky na všechna mimokřesťanská náboženství. Biblická hodnocení mají především svůj bezprostřední literární význam a vedle nich nalezneme v bibli zprávy o lidech, kteří byli Božími služebníky, ale nepatřili k náboženskému společenství Izraele (Melchisedek, Job, Kýros), nebo třeba ocenění zbožnosti Atéňanů při Pavlově kázání na Aeropágu (Sk 17,16-31). Raná církev oceňovala nábožensko-filozofické úvahy antických autorů a viděla v nich *semena Logu* a zařazovala do liturgie prvky mimokřesťanských kultů. Můžeme říci, že v souladu s bibli a tradicí je diferencovaný přístup k jiným náboženstvím.

Některým osobnostem a hnutím, které zde řadíme k hermetismu, se často připisuje satanismus, ovšemže obvykle utajený. Někdy se v této souvislosti polemicky připomíná zblhlý katolický kněz a údajný mág vystupující pod jménem Éliphas Lévi, řád Zlatého úsvitu (*Golden Dawn*), dále Aleister Crowley a jeho řád Východního chrámu (*Ordo Templi Orienti*). Poslední zmíněný propagoval systém, v jehož středu je vůle (řecky *theléma*). Napsal v tomto duchu iniciační texty pod názvem *Svaté thelémičké knihy*. Někdy jsou obviňováni ze skrytého satanismu i rosikruciáni a svobodní zednáři. Výslovně se k němu sám hlásí autor *Satanské bible*, v Americe naturalizovaný Maďar *Anton Szandor LeVey*. S jeho jménem se spojuje údajná *satanská církev* s centrem v Kalifornii. Faktografická literatura zde nedovoluje chápat jednotlivé případy v globální souvislosti a hodnotit. Co jedni pokládají čistě věčně za prokázané, jiní vážně zpochybňují. Je málo pravděpodobné, že by různé skupiny, které používají symbol Satana, pořádají černé mše, zneuctví křesťanské kostely ap., byly centralizovány. Zdá se, že kazuistika spíše než závažnému pseudoreligióznímu hnutí nasvědčuje tomu, že jde o izolované skupiny vykořeněných jedinců a že řešení je v oblasti individuální či skupinové patologie a terapie. Především je třeba naléhavě varovat před demonizováním protestních projevů mladých lidí proti státnímu a církevnímu establishmentu. Užívání démonicky zabarvených slov a symbolů není radno naivně přeceňovat. Přitom však musíme s politováním konstatovat, že křesťané se v některých konkrétních případech musí jasně vymezit proti oslavování a propagování zla a koneckonců proti všemu, co člověka ohrožuje. Chceme-li se vyhnout dusné atmosféře podezírání, měli bychom odložit představy o tajných ďábelských spiknutích. Stačí si hledět charizmatu rozlišování a zachovat zdravou bdělost. Mnohasetletá zkušenost naučila církev přistupovat k duchovním proudům, jež ji obklopují, uvážlivě a diferencovaně. Pak se ovšem mohou podle naší hypotézy stoupenci nových duchovních proudů orientovaných na západní ezoterismus stát partnery dialogu, jemuž by z naší strany měla určit směr dosud krátká, ale již nějak normativní tradice katolické účasti v mezi-náboženském dialogu.

10.4.3 Orientální systémy v nové religiozitě

10.4.3.1 Prehistorie

K posunům paradigmatu či spirituálním revolucím doprovázejícím a v mnohém i určujícím novou religiozitu patří také nejprve překračování a pak i smazávání hranic mezi kulturami. Už dříve, zhruba na začátku novověku pronikali Evropané ve spojení s křesťanskou misí více než dříve do vzdálenějších oblastí Asie a do Ameriky. Už tam docházelo k setkávání kultur, ale šlo pochopitelně o vliv jednostranný. Křesťanští misionáři nicméně také podávali zprávy o kultuře zemí, v nichž působili, a pochopitelně také o jejich náboženství. Vědomí kulturní a spirituální superiority křesťanského Západu bylo na začátku novověku a ještě dlouho poté tak samozřejmé, že tato náboženství nemohla být pro naše tehdejší předchůdce ničím více než předmětem obyčejné zvědavosti, někdy akademického zájmu a hlavně úvah o specifičnosti misijní strategie. Zřejmě je nikdo nebral opravdu vážně jako odpovědi na otázku po smyslu života a světa a už vůbec nepadalo v úvahu, aby se jimi někdo zabýval jako souputníky na cestě stejným směrem či jako spoluhráči na náboženské scéně soudobého světa. Snad první pokusy porozumět jim a uznat některé hodnoty lze zaznamenat u osvícenců, kteří se vážněji seznamovali s buddhismem a konfucianstvím. Orientální témata s náznaky náboženství se ozývají v uměleckém sběratelství a pak poněkud epigonsky i v západním umění, částečně již v roce a zejména v symbolismu. První vážný a obecně respektovaný pokus zdomácnit v evropském kulturním kontextu orientální náboženské filozofické podněty představuje německý filozof Arthur Schopenhauer (1788-1860).

Vážná podezření ohledně hodnověrnosti doprovázejí vznik *Theosofické společnosti*,³²⁾ již společně s plukovníkem Olcottem založila r. 1875 Hana Petrovna Blavatská. Po hermetických počátcích se přiklání k svérázně pojatému buddhismu, zejména v jeho tibetské verzi. Později se teosofové pod vedením Annie Besantové, která převzala vedení, přiklání spíše k hinduismu, i když oficiální zásady mluví o nestranném srovnávacím studiu náboženských systémů. Také unitářský univerzalizmus (viz 10.4.1.1) otevírá dveře východním duchovním zdrojům.

10.4.3.2 Kontext v současném interkulturním dialogu

Moderní západní civilizace byla, a u některých svých představitelů dosud je, pyšná na své intelektuální výkony ve speciálních vědách a ve filozofii. Úspěšné ekonomické a technické aplikace pokládala za důkaz jejich správnosti. Chtěla si stačit sama a uzavírala se s pocitem výlučnosti před vlivy odjinud. Byla

ochotna nabízet se jiným jako řešení jejich potíží. Naštěstí sama nevědomky pracovala proti své izolaci, která by ji časem oslabila. Zdůrazňovala totiž právo všech na volný pohyb idejí a osob a technicky k tomu vytvořila předpoklady rozvojem komunikačních a telekomunikačních prostředků. Interkulturní dialog se v posledních desetiletích stává stále více samozřejmostí. K tématu se ještě vrátíme v kapitole věnované mezináboženským stykům. Zde se omezíme jen na konstatování, že dosavadní zkušenosti dovolují vyrovnat se s dětskými nemocemi interreligiózního dialogu. Ještě na vrcholu moderní kultury se průkopníci obousměrných kontaktů s Orientem domnívali, že je snadné přetlumočit doktrínu, dejme tomu křesťanskou, do myšlenkového světa jiného náboženství. Objevovali někdy naivně analogie a opomíjeli širší kontext. Jiní se domnívali, že dialog musí vést k vytváření hybridních náboženských útvarů, nebo chtěli převádět náboženskou různost na společného jmenovatele, na jakési minimalistické náboženství pro všechny. Dnes již účastníci akceptují náboženskou pluralitu a uvědomují si nezastupitelnost jednotlivých systémů. Protagonisté současného dialogu náboženství (a celých kultur) předpokládají, že Orient a Okcident si mají *vzájemně* nabídnout, aniž by musely ztratit svou vlastní identitu.

10.4.3.3 Čínské náboženství v nové religiozitě

V postmoderní religiozitě jsou přítomna velká náboženství Dálného východu, jimž jsme se věnovali v kapitole, která chtěla nastínit obrysy speciální religionistiky, jmenovitě čínské národní náboženství, hinduismus a buddhismus (7.5 - 7.7). *Konfuciánství* je v západním světě přítomno spíše jen literárně, např. občasnými překlady Konfuciových hovorů, zmíněných v kapitole věnované speciální religionistice a jiných klasických děl. Musíme však pamatovat, že po staletí kontaktů obou větví čínského náboženství (a čínské kultury) se hranice mezi něčím, co bychom mohli hypoteticky označit jako konfuciánskou nebo taoistickou „ortodoxii“, smazaly. Pokud jde o *taoistické* důrazy v nově religiozitě, roste jejich popularita již nějaká dvě či tři desetiletí především v té podobě, kde jsou sloučeny s buddhismem, v systému *čchan*, respektive *zen*, o nichž bude řeč dále (10.4.3.5). Zájemci o čínské náboženství nemívají tendenci organizovat se v náboženských, příp. parareligiálních útvarech. Můžeme si připomenout jejich úzkou vazbu na předfilozofickou moudrost, výklady přírody, tradiční medicínu, sociální etiku, magii a umění. Pokud vystačíme s pohledem na výběr klasických a nových titulů z této oblasti a na referování o aktivitách a jejich nabídce zejména v periodickém tisku, konstatujeme, že nejširšího uznání si zasloužily některé metody čínského lidového léčebného umění, zejména akupunktura.³³⁾ Se záměry zdravotními, ale i nějak

nejasně spirituálními provozují někteří cvičení *tai-čchi* a trénují se v *bojových uměních*. Někteří lidé se zřejmě řídí dietetickými radami vyplývajícími z přiřazení potravin pólům *jin* a *jang*. Vlastní náboženský aspekt taoismu jako by zůstával stranou, nebo se projevuje jako praxe založená na mystických tužbách a motivovaná negativní teologií.

10.4.3.4 Hinduistické prvky nové religiozity

Prvky indické duchovní tradice zprostředkoval západnímu světu *moderní hinduismus*, o němž byla řeč v kapitole věnované speciální religionistice (7.6.3.1). Zde si pouze připomeneme, že se o to přičinili zejména dnes již málo připomínaný průkopník vzájemných kontaktů Surendranáth Dasgupta, básník, prozaik a esejista Rabíndranáth Thákur, západnímu světu známí mystici tradičního stylu šrí Ramakrišna, jeho žák a vyslanec, svámí Vivékánanda a později šrí Ramana Maharíši. Dále to byl autor systému integrální jógy Aurobindo Ghóš a spolu s nimi všemi zase jinak významná morální a politická osobnost moderní Indie, Mahátma Gándhí. Z hnutí reformního hinduismu pronikl k hledačům nové religiozity vliv hnutí *Bráhmó Samádž* a zejména *Árja Samádž*.

Bhaktické směry hinduismu připadají modernímu či postmodernímu západnímu člověku, který má obvykle křesťanské zázemí, typicky náboženské. Připomínají mu jeho původní tradici. Ale možná právě proto jsou mezi nově hledajícími lidmi z naší části světa, kteří se od křesťanství více či méně odpoutali, méně populární. Do nové religiozity vstoupily nejvýznamněji v podobě Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny.³⁴⁾ Velkou popularitu si získala *jóga*, ať již jako pouhé přenesení, nebo spíše adaptace klasických jógických směrů, nebo i v podobě různých nových a překvapujících kreací západního původu inspirovaných jógou. Podle průzkumů P. Saka³⁵⁾ měla r. 1993 identifikace s jógou stejnou váhu v populaci jako křesťanství v jeho katolické podobě. Je nesnadné přehlédnout všechny možné jógické kroužky, skupiny a společnosti. Z běžné empirie můžeme nanejvýš usoudit, že pro některé má jóga funkci spíše kondiční nebo terapeutickou, pro mnohé je důležitá její souvislost s hinduistickou *džňána márgou* (viz 7.6.3.2). Religiózní aspekt jejich zaměření můžeme vidět v tom, že se domnívají, že meditativní praktiky rozvinou přirozenou kontemplaci, vhléd do panteisticky a monisticky pojaté božské skutečnosti. Zdá se, že někteří také očekávají, schematicky řečeno, rozvoj mimosmyslového vnímání, telekinetických, léčitelských a podobných sil. To je silně zastoupeno u *transcendentální meditace*, připomínané v kapitole věnované náboženskému sektářství (11.3.3.4). Různé cíle se pochopitelně nemusí vždy vylučovat.

10.4.3.5 Buddhismus v nové religiozitě

Přehledné srovnávací studie o zemích západní civilizace i dílčí sondy potvrzují domněnku, že buddhismus je zřejmě populární mezi náboženstvími, která přicházejí ke slovu v rámci fenoménu, jež jsme označili jako *nová religiozita*. Podle zmíněných šetření dr. Saka³⁶⁾ se buddhismus ve vzorku české populace umístil na žebříčku hodnocených ideových směrů úspěšně vedle jógy, transpersonální psychologie a hnutí new age, zejména v tom smyslu, že jeho vliv nejvíce pociťuje, respektive se s ním ztotožňuje nejmladší skupina respondentů. Někdo by se mohl domnívat, že je za tím romantismus mládí a věkově podmíněná vzpoura proti etablovaným náboženským institucím. Prý později tento vliv ustoupí. Jinou prognózu nabízí srovnání s vývojem v některých jiných západních zemích. Nástup buddhistického vlivu v českých zemích je ve srovnání s USA a západní Evropou opožděn. Důkladná studie Martina Baumanna³⁷⁾ za léta 1975 až 1991 o buddhismu v této oblasti ukazuje, že spíše než ústup je radno čekat další růst zájmu. V desíti sledovaných západoevropských a středoevropských zemích jsou statisíce „vyznávajících buddhistů“ a počet buddhistických center v devadesátých letech se blíží osmi stům. V Německu r. 1975 bylo 37 center různých větví buddhismu, na začátku devadesátých let již 210. Pochopitelně, že na počet obyvatel těchto zemí je zastoupení buddhismu nepatrné. Buddhistická společnost v ČR uvádí podle ústního sdělení asi 200 členů. Baumannův průzkum na rozdíl od zmíněného českého šetření neumožňoval různou míru identifikace a ocenění váhy buddhismu co do jeho vlivu. Podle zběžného pozorování se zdá, že výmluvně v tomto směru by bylo i srovnání počtu titulů a náklady buddhistické literatury ve srovnání s křesťanskými a jinými.

Z tradičních buddhistických směrů jsou v západním světě zřejmě nejpopulárnější obě školy zenu, Rinza i Soto. Zřejmě jsou zajímavé pro ty, kteří se nechtějí příliš vázat na posvátnou literaturu, doktrínu a obřady, které v zenových školách nehrají tak velkou roli. Na Západě zřejmě nejpopulárnějším japonským autorem, písicím zřejmě z vlastní zkušenosti o zenu, byl Daseitz Teitaro Suzuki. Projevem nové religiozity ovlivněné zenem je i literatura západních buddhistických autorů, jako róši Kapleau nebo Jack Kerouack. Dobře zastoupen je i lamaismus. Významným podnětem byly exilové tibetské mnišské komunity v Americe a Evropě, případně i v zemích sousedících s Tibetem. Zprostředkovatelem školy Karma Kagjü se stal první evropský žák jejího tehdejšího duchovního vůdce Ole Nydhal. Trvají na tradičních praktikách (poklony, zasvěcovací a očistné obřady, vizualizace buddhů a božstev při meditaci). Naproti tomu Chögyam Trungpa (1940-1987) se maximálně přispůsobil omezeným možnostem, mentalitě a životnímu stylu západních

žáků. Proslul svou radikalitou zaměřenou proti *duchovnímu materialismu* čili hledání egoistického uspokojení v domněle duchovních praktikách. Pokus přesadit tibetský buddhismus do západního světa podnikl lama německého původu Anágárika Góvinda se svým mnišským řádem Árja - Maitréja - Mandala. Někteří racionalističtí Evropané a Američané shledávají jako atraktivní théravádu. Věnují se meditační praxi všímavosti a vhledu. Český autor působící částečně i ve Švýcarsku, Mirko Frýba, pojednává théravádovou meditaci jako psychoterapeutickou a psychohygienickou metodu. Sílí buddhismus nevázaný na konkrétní školy. Představitelem „nesektářského“ západního buddhismu je anglický autor Sagharakshita.³⁸⁾

10.4.4 Nové synkretické tendence a kultury

Za novou religiozitu můžeme jistě pokládat i příklon k jednotlivému konkrétnímu směru, pokud jde o směr, který se vymyká z tradičního religiózního kontextu a vykazuje v současnosti jistou vitalitu. Jsou, jak je zřejmé z předchozího, jednoznační stoupeni letničního hnutí, různých atypických náboženských společností vycházejících z křesťanství, antroposofie, hermetismu, jógy, buddhismu apod. a mnoha z nich se, soudě podle rozhovorů s nimi, nezdá, že by měli co společného s jinými směry. Pro novou religiozitu je však charakteristické, že spojuje prvky více různých náboženství, filozofií a praktik. Někdy má takový *náboženský synkretismus* zcela individuální podobu. V mnoha případech jde však o ucelené nové směry, které jsou od počátku a programově synkretické a dnes už mají své věrné i volnější stoupeny. I synkretické směry totiž paradoxně dospívají k vlastní ortodoxii.

Průzkumy z posledních let ukazují, že náboženská horlivost našich současníků, kteří se např. sami identifikují s katolickou církví, vůbec neznamená akceptaci, ba možná ani ochotu akceptovat doktrínu katolické církve. Průzkum z r. 1992 ukázal, že v českých zemích věří na převtělování z těch, kdo chodí do kostela jednou ročně a méně, 3 %, a z těch, kdo chodí nejméně jednou měsíčně, 23 %.³⁹⁾ Jiní členové církve se snaží zachovat pravověrnost, ale kladou si otázku, nakolik jim mohou prvky vypůjčené z jiných náboženství pomoci v duchovním životě. Jde především o metody meditace a o fenomény, jimž se dostalo názvů *křesťanská jóga* a *křesťanský zen*. K tomu patří širší zájem křesťanů různých vyznání o mezináboženský dialog, jimž se zde podrobně zabýváme (kapitola 12). V některých směrech, jež jsme v této kapitole již probrali, jde také o takové směřování prvků různých duchovních tradic. Připomeňme univerzalistické unitářství (10.4.1.1), Církev sjednocení rev. Moona, spojující vybrané prvky křesťanství s orientálními naukami čínského a korejského původu (10.4.1.7), a takové směry jako rosikrucianství, martinismus a antroposofie, spojující prvky křesťanství s hermetismem (10.4.1.4 až 10.4.1.6).

10.4.4.1 Hnutí new age

Okrajové náboženské aspekty hnutí *new age* umožňují mluvit o tomto kulturním fenoménu současnosti i v religionistické souvislosti. Především však musí být zřejmé, že nejde o organizovanou náboženskou společnost nebo dokonce sektu, jak by se někdy zdálo podle některých polemik. *Nový věk*, o němž hovoří název hnutí, je chápán astrologicky, jako nastávající dvou-tisícileté období, v němž bude vládnout znamení Vodnáře. Někteří mluví o novém Kristově příchodu, ovšem v jiném smyslu než křesťanské církve, jiní spíše o novém Mesiáši. *New age* jako volné seskupení nemá oficiální doktrínu. Lze mluvit o převažujících tendencích. Na druhé straně *new age* je více než jen dobová atmosféra nebo nálada. Jednotlivci a skupiny, různá střediska ediční, ekologická, pacifistická, meditační, vzdělávací, jsou propojena na způsob *sítě*. Je znám termín *vodnářské spiknutí*. Zázemím hnutí jsou stoupenci nového paradigmatu vědy, zejména fyzik Fritjof Capra, biolog Rupert Sheldrake, psychiatr Stanislav Grof a mnoho dalších z různých oborů. V české situaci se novým paradigmatem přírodních věd zabývají na solidní akademické úrovni se sympatií k uvedeným iniciativám především Zdeněk Neubauer a Zdeněk Kratochvíl. Důležité v hnutí *new age* je pojetí Země jako živé bytosti, respektive útvaru, který v tom, jak reaguje na různé situace, připomíná celistvý útvar schopný sebereflexe a sebeřízení. Pro některé je i vesmír samo-regulujícím celkem. Mezi vodnářskými spiklenci převládá panteistické pojetí Boha. Cílem lidského života je plné rozvinutí lidských sil a schopností, zduchovnění sebe samého v dokonalém souladu s přírodou. K tomu vedou meditační praktiky, hudba, tanec, obřady, zdravá výživa a zdravý životní styl vůbec. Obrovskou agendou a zřejmě také velmi dobrým obchodem kolem tohoto hnutí jsou všemožné alternativní metody přístupu k lidskému zdraví (Mind-Body Healing, holistická terapie, homeopatie, metody odvozené z čínské a japonské tradiční medicíny, ayurvédská medicína, aromaterapie, psycho- či bioenergetické léčitelství a mnoho jiných).⁴⁰⁾

Někteří křesťané jsou přesvědčeni, že si mohou zachovat vlastní náboženskou identitu a neusnadňovat si přístup synkretismem a přesto mít podíl na aktivitách hnutí *new age*. Lze uvažovat, na které, snad zapomenuté aspekty křesťanského duchovního života křesťanům poukazuje hnutí *new age*, a v čem by tedy mohlo toto hnutí být křesťanům ku prospěchu. Na druhé straně bude zřejmě nutno, aby křesťané k některým převažujícím tendencím hnutí vyslovili své kritické otázky, respektive námitky. Křesťanský přístup může být vhodně vyjádřen takto: *V teologické reflexi je nutno prohloubit trinitární ontologii, kosmickou christologii a pneumatologii a mimo to i teologii náboženství; tím se ukáže pravda křesťanské víry na bázi dialogu od základů až k pokročilé realizaci nového věku pod Kristovou vládou.*⁴¹⁾

10.4.5 Kvazireligiózní aspekty v hnutích lidského potenciálu

Ve volné spojitosti s *new age*, ale přece v jisté výlučnosti se pohybují hnutí, která tvoří součást spirituality postmoderního člověka, ale jejichž náboženský aspekt je ještě více oslaben. Jde především o různá *hnutí lidského potenciálu*, jejichž cílem je rozšířené vědomí, lepší paměť, zdraví, tvůrčí síly a případně i rozvoj léčitelských schopností, mimosmyslového vnímání a psychokinetického působení. Na počátku stojí *Silvova metoda*, jejíž tvůrce, Latinoameričan José Silva, máme-li věřit propagačním materiálům firmy, jasně rozlišoval aspekty metody od své katolické náboženské orientace. Metody meditace a vizualizace se zdají blízké metodám rosikrucianství, magie a některých orientálních náboženských systémů, s tím rozdílem, že jsou změněny v určitý algoritmus či technologii a komercializovány. Se svými variantami této metody vystoupily později *Zlatá mysl* a *Modrá alfa*, přičemž v poslední z nich je religiózní aspekt nejvíce zdůrazněn. Název prvního písmene řecké abecedy v jednom z názvů zastupuje pásmo *alfa* mozkových vln smímaných při EEG; tento rytmus je charakteristický pro usínání a probouzení. Uvedené metody se snaží tento stav vědomě ovládnout a využít. Psychosociální a teologické aspekty uvedených metod jsou diskutabilní. Exemplární ukázkou nejhrubšího opovření logikou a koneckonců jakýmkoli kulturním kontextem představuje spisek *Ovládnání podvědomí*⁴²⁾ od autora uváděného střídavě jako Sergij Peredrij a dr. Georg, představující trivializovanou verzi předchozích metod pod titulem *metoda Alfa* klíče.

- 1) Autor se zabýval tématem nové religiozity v několika samostatných textech, především v knížce *Život, Duch a všechno. Duchovní směry nového věku*, 1993, a v článkách *Kořeny, současnost a výhledy nové religiozity*, Religio, č. 1/1994, s. 3-14, a *Postmoderna?*, Souvislosti č. 2/1992, s. 7-15. Kratší informativní zmínku obsahuje brožura *Sekty a nová náboženská hnutí - naděje a rizika*, kapitola *Nové spirituality*, s. 2-3 (slovenský překlad rozšířený o texty slovenského spoluautora *Naděje a riziká siekt a nových náboženských hnutí*, s. 6-7). Tato kapitola je shrnutím a rozvinutím těchto textů s použitím přímých citací.
- 2) O postmoderní situaci zde mluvíme ve smyslu zmiňovaného článku *Postmoderna*, Souvislosti 2/1992. Pro odlišení od Lyotardovy, Derridovy a Foucaultovy postmodernistické filozofie, již Wolfgang Welsch, 1994, označuje jako *postmoderní modernu*, navrhuje Martin C. Putna, 1994, v eseji *Křesťané mezi ideologií a gulášem*, s. 54, označovat tento selektivní a tvůrčí návrat k některým tradicím spíše výrazem *postmoderní*. Radim Palouš, 1990, a *Teologické texty 4/1993*, staví jako své pojetí postmoderního pohybu proti fragmentarizaci a heterogenní pluralitě novou globalizací a hledání řádu, byť s nutnou pluralitou.
- 3) Nepublikovaná zpráva o výzkumu postojů 114 studentů dvou státních a jednoho církevního gymnázia doplněná srovnáním s obdobnými současnými výzkumy v Rakousku a s krátkým srovnáním s obdobným českým šetřením z roku 1939: Josef Švancara: *Psychologické souvislosti názorového zakotvení středoškolků*.

11 Fenomén náboženského sektářství

11.1 Dosavadní reflexe náboženského sektářství

Otázka sektářství byla v mnoha dosavadních religionistických pojednáních okrajová, nebo se zcela vytrácela. Kubalík ani Heller a Mrázek se výslovně tohoto tématu nedotýkají. V případě Horynova *Úvodu do religionistiky* může omlouvat absenci tohoto tématu spíše metodologický ráz jeho příručky. Týž religionista jako autor hesla *Sekty* v „křesťanské“ části *Slovníku judaismus, křesťanství, islám* neanalyzuje fenomén sektářství jako takový a spíše referuje (viz heslo *Sekty* v Königově a Waldenfelsově *teologicky orientovaném Lexikonu náboženství*)¹⁾ o tom, že etablované církve pokládaly či pokládají za sekty některé oddělené a některé nové cizí či synkretické náboženské společnosti, a dále uvádí stručně a schematicky, jak se k nim staví. Slovník pak některé náboženské společnosti pokládané za sekty v příslušných heslech popisuje.²⁾ *Slovník náboženství* od Eliadeho a spolupracovníků je striktně orientován na speciální religionistiku, a proto v jednotlivých rozsáhlých heslech, vlastně studiích, sleduje vnitřní diferenciaci náboženských systémů, ale mezi dílčími náboženskými seskupeními neodlišuje sekty v současném smyslu toho slova.

11.2 Co je sekta?

11.2.1 Posuny významu slova „sekta“

Z dlouhodobého hlediska je třeba říci, že se význam slova *sekta* posouvá. V současnosti mnozí vidí explozivní šíření náboženských (příp. pseudonáboženských) společností obecně označovaných v novém smyslu jako sekty či destruktivní kulty. Proto se zdá potřebné ujasnit, co je a co není sekta, a věcně tematiku náboženského sektářství probrat. Tento fenomén je třeba probrat samostatně, jako obecně religionistickou otázku nezávislou na doktrinních hodnoceních.

Slovo *sekta* se dostalo do evropských jazyků včetně češtiny z latinského *secta*, které bývá odvozováno od *sequor* (následuji) nebo *seco* (řežu, krájím, sekám). Šlo zřejmě o vliv latinského překladu bible. Ve Vulgátě (latinský pře-

klad bible) v Novém zákoně bývá toto slovo na místě původního řeckého *haireisis*, které se tam vyskytuje devětkrát, ve významech *výběrová skupina, náboženská nebo filozofická škola, strana, frakce, názor*. Tam souvisí se slovesy *haireisthai* (vybírat si, volit si), příp. *hairetizein* (vyvolit). Samo toto řecké slovo bylo do církevní latiny jednak přeloženo právě jako *secta* a jednak pouze přeneseno v mírně polatinštěné podobě *haeresis* pro označení věroučné odchylky (bludu). Snad proto měl a dosud má výraz *sekta* pro mnoho uživatelů doktrinální význam nebo aspoň konotaci.

Vývoj významu slova *sekta* v evropských jazycích vedl k tomu, že se ustálily dva významové odstíny, které je radno odlišovat. V širokém smyslu je sekta vlastně výsledek jakékoli náboženské diferenciaci. V žádném náboženství není štěpení vítáno, i když nutno přiznat, že některá z nich se chovají k odštěpencům více a jiná méně tolerantně. U těch prvních, např. u hinduistů či buddhistů, je tomu tak, že jejich anglicky či jinými evropskými jazyky píšící autoři běžně označují své vlastní, od původního celku oddělené společnosti jako sekty. V křesťanství a islámu bývá štěpení spojováno s absolutistickými a výlučnými nároky, a proto tam výraz sekta má silně pejorativní významový odstín. Ale i v této oblasti lze najít tendenci k emocionálně neutrálnímu chápání slova v tomto významu. Není např. výstižně překládat z angličtiny výraz *non-sectarian* jako *nesektářský*. Nejvhodnější vyjádření jeho smyslu by bylo *nadkonfesní, nezávislý na jednotlivých vyznáních*.

11.2.2 Vymezení sekty pro potřeby této práce

11.2.2.1 Synonyma sekty

Druhý, užší a nověji ustálený význam slova *sekta* označuje religionistický fenomén, jemuž se také dostalo názvu *destruktivní kult*, příp. v angličtině (zejm. americké) už paradoxně pouze *cult*. V Německu se již delší dobu, ale dnes již neadekvátně, mluví vesměs o *Jugendsekten* (sekty mládeže). Nemá-li se výrazu sekta zneužívat, jak je tomu v nepřijatelné podobě v tzv. antikultovním hnutí, o němž bude dále řeč, je třeba jeho význam jasně vymezit. Obecněji přijímanou definici sekty se zatím nepodařilo vytvořit, ale je možné určit znaky, jež umožňují, jsou-li silně zastoupeny, mluvit o sektě či aspoň sektářských tendencích.

11.2.2.2 Falešné znaky sektářství

Než se dostaneme k výčtu a vysvětlení sektářských znaků, bude vhodné vytipovat znaky, které se v populárním mluvení a psaní pokládají za sektářské. Vycházejí z nereflektovaných pocitů, a proto nepřispívají k vymezení obsahu religionisticky korektního pojmu *sekta*.

Musíme především upozornit, že se sektářstvím v současném smyslu nemá co dělat otázka, zda taková společnost je oficiálně registrována či ne, pokud vůbec podle právního systému takový či podobný rozdíl padá v úvahu. Připisuje-li někdo sektářské rysy např. mormonům a svědkům Jehovovým, musí také konstatovat, že tyto dvě náboženské společnosti jsou v České republice registrovány. Dále se sektářským rázem dané společnosti nesouvisí počet jejich členů. Přezíravost etablovaných velkých církví a náboženských společností k jejich skromnějším partnerům vede k nálepkování těchto společenství jako sekt, ale ukazuje se to jako zcela nevýstižné. Někomu stačí k tomu, aby některou náboženskou společnost umístil do příhrádky sekt, už jen to, že je relativně nová, alespoň v daných podmínkách.

Je třeba připustit, že nové náboženské společnosti se dnes těší prosperitě. Je také pravděpodobné, že některá nová náboženská hnutí mají ve svém raném období sklon k sektářství. Když pak dozrají, sektářské znaky ztrácejí. Je ovšem možný i opačný postup. Nepříznivé okolnosti zaženou nějakou tradiční náboženskou organizaci do obranné pozice a k tomu, že se sektářsky uzavře před svým okolím. Poslední ze znaků, podle nichž se mylně pokládají některé náboženské společnosti za sekty, je něco, co bychom mohli nazvat nepřijatelností nauky nebo praktik. Rozdíly mohou být tématem ekumenického nebo mezináboženského dialogu. To, jak kuriózní se zdají cizí náboženské projevy, je samozřejmě subjektivní a nelze toho užívat jako religionistického kritéria. Sama odlišnost není ani teologickým kritériem sektářství.

11.2.2.3 Znaky sekty

Různí autoři určují znaky sekt různě, ale v jejich návrzích lze spatřovat jistou konvergenci. Znalec sektářské faktografie dr. Tomáš Novotný jako znaky uvádí někdy typ organizace náboženské společnosti, jindy odchylnosti od pojetí křesťanské víry a praxe, jež pokládá za správné. Nemluví vždy výslovně o sektách či sektářství. Dr. Prokop Remeš, lékař, který se po několik let zabývá tematikou sektářství z psychopatologického a sociopatologického hlediska, ve veřejných přednáškách, z nichž čerpáme, pokládá za rozhodující znak sekty zvláštní typ autority, který se v ní uplatňuje. V návaznosti na literaturu, o níž se opírá, pokládá za sektářskou kombinaci nezpochybňované a nezpochybňovatelné autority *epistemické a deontické*, tedy takové postavení zakladatele, vůdce, respektive vedení, že má pravdu vždy a ve všem, co říká, ať se to týká jakéhokoliv oboru, a že vše, co přikazuje, se bez odmluvy a otázek uskutečňuje.³⁾

V pojetí, jež chceme uplatnit v této práci, uvedeme čtyři znaky sektářství. Jsou podrobnějším rozvinutím znaku uváděného Remešem a připojují se k Novotnému v tom, co se netýká konfesních rozepří.⁴⁾

Za charakteristický znak sekty pokládáme to, že je *autoritářsky řízena*. Je to obvykle spojeno s vysokou centralizací. Téměř o všem se rozhoduje v jediném ústředí, vše se v ústředí eviduje. Zde je nutno poznamenat, že autorita hraje, obecně vzato, v náboženství významnou roli. Její maximalistické rozvinutí v sektách je vlastně projevem určitého nebezpečí, které v náboženstvích dřímá. Ohledně teoretických otázek mívá vůdce nebo kolektivní vedení sekty něco jako trvalé božské zjevení o všech oblastech lidského poznání. Není-li vůdce přímo bohem, je alespoň mesiášem nebo třeba živým prorokem a podobně. O pokynech vedení se nediskutuje, protože mají božsky garantovanou závaznost. V některých případech lze přirovnat způsob řízení k totalitnímu systému se všemi nebezpečími, která z toho plynou.

Fundamentalismus je pro sekty také typický. Jde vlastně o promítnutí přebujelého autoritářství do doktrinální stránky náboženství. Výrazu *fundamentalismus* se v publicistice užívá v tak široké škále významů, že i některé seriózní religionistické slovníky (např. König, Waldenfels) se mu raději vyhýbají. Právě proto bude potřebné tento termín zde blíže vymezit. Zdá se, že je možno vyjít z hesla Břetislava Horyny v „křesťanské“ části *Slovníku judaismus, křesťanství, islám* a doplnit je. Vznášíme námitku proti jednoznačnému spojování fundamentalismu s konkrétními denominacemi, protože tento fenomén jde napříč konfesemi. Za typické se dosti obecně pokládá to, co uvádí Horyna jako *literarismus*, tedy doslovné chápání bible (a obdobných pramenů u mimokřesťanských fundamentalistů). Jak ho ale odlišit od úcty k posvátnému textu, která je vlastní všem literárně fixovaným náboženstvím? Fundamentalismus se může zaměřovat i na sekundární doktrinální texty. Zde mívá podobu silného důrazu na verbální ortodoxii.

Pokud jde o prameny, je zřejmá podstatou problému to, že se text čte *nekriticky*. Opomíjí se fakt, že vedle předpokládaného božského činitele je ve hře lidský autor podmíněný dobou a prostředím. Fundamentalisté nehledí na literární formy a druhy. Chápu víceméně všechny texty jako věčné referování o událostech a tlumočení věčných pravd. Opomíjejí nutnost interpretace textů podle zásad hermeneutiky. Připisují výrazům užitým v posvátných textech význam krytý současnou zkušeností. Stejným výrazem se v odstupu staletí nebo dokonce tisíciletí míní různý obsah a rozsah pojmu. Odmítání odborné exezege pramenů bývá u fundamentalistů spjata s přezíravým postojem k teologii. Teologické přetlumočení obsahu pramenů a doktrinálních formulací se pokládá za zbytečný luxus. Vše se řeší poučkami, jež nekladou na intelekt přílišné nároky. Kdosi trefně vyjádřil fundamentalistický postoj tak, že to znamená dávat jednoduché odpovědi na složité otázky.

Pravověřící chce zachovat nauku daného náboženství celistvou a bez zkreslení. Hájí tím základní směr duchovní cesty daného náboženství. Takto chá-

paná ortodoxie sice přirozeně vznáší nárok na pravdivost svých věroučných výpovědí, ale nepotřebuje si činit nárok na jejich plnou výstižnost. Nefundamentalisticky pojatá ortodoxie zachovává určitou myšlenkovou kázeň, ale nebrání se novému formulování odpovědí na staré i nové otázky. Lze říci, že seriózní teologie či náboženská filozofie je si vědoma, že o transcendentní skutečnosti nevypovídá jednoznačně.⁵⁾

Fundamentalismus také nemusí nutně znamenat to, co zaznamenávají někteří zejména u současného islámu, totiž snahu o infiltraci duchovní autority do sféry světské moci. Zde se případně někdy mluví, i v případě křesťanství, o *integrismu* (příp. *integralismu*). Řeč o náboženském *fanatismu* má spíše populární než odborný ráz. Pro lidi nábožensky indiferentní je často fanatismem prostě důsledné prožívání vlastního náboženského přesvědčení. Pokud se tohoto výrazu příležitostně užívá jako ekvivalentu pojmu fundamentalismus, je tam důraz položen především na nepřátelský postoj vůči lidem jiné náboženské příslušnosti či lidem nenáboženským.

Aby se bezvýhradná autorita dobře uplatnila, je výhodné ve sféře náboženské stejně jako v oblasti politiky uzavřít hranice, omezit pohyb lidí a informací. Tento typ *uzavřenosti* pokládáme za další znak sekty; je jen dalším projevem onoho základního znaku přebujelého autoritářství. Krajní podobou uzavřenosti, která však nemusí být splněna ve všech případech, je povinné společné bydlení a společná práce všech členů. Po vstupu do sekty jsou tedy vytrženi z dosavadního studia či práce, přibuzenství a občanských vazeb. Nezletilí jsou nuceni tento uzavřený styl života sdílet se staršími rodinnými příslušníky. I když členové sekty bydlí individuálně a pracují ve svých oborech, vytváří se zvyrazněná skupinová mentalita. Člověk se cítí dobře a bezpečně mezi svými. Svět kolem je zlý a nebezpečný. Pokud žijí všichni společně, mohou se informace přicházející zvenčí třídit; pokud žijí příslušníci sektářsky laděné společnosti v běžných poměrech, jsou nežádoucí informace zneškodňovány alespoň jejich závaznou interpretací.

Zcela bez kontaktů s okolím se pochopitelně sektáři neobejdou. Je však snaha omezit je na nutné praktické otázky. Náboženský kontakt se „světem“ může být a často bývá jediný, a sice propagace. Někdy jde uzavřenost tak daleko, že mezi zájemci probíhá selekce, nebo jsou uchazeči předem vybíráni.

Selekce informací je někdy tak důsledná, že se utajují informace. I zde můžeme spatřovat analogii mezi sektářstvím a totalitním systémem, v němž bylo tajné vše, co mocní uznali za vhodné. Organizační struktury některých náboženských společností se tají před veřejností, ba dokonce i před členy. Případně se poskytují nepřesné a neurčité informace.

Některé sekty utajují také svou nauku. Je to paradoxní zvláště u náboženských společností s horlivou misijní aktivitou. Poskytují adeptům své nauky postupně. Nejprve ty její prvky, které nevzbuzují podezření.

Čtyři znaky sekt:

- autoritářství
- fundamentalismus jako autoritářské pojetí doktríny
- uzavřenost fyzická nebo aspoň ideová
- selekce informací, utajování struktur a nauk

11.3 Sekty na současné náboženské scéně

11.3.1 Rostou dnes sekty skutečně tak významně?

Často se uvádí, že v současnosti sekty významně početně rostou. O dvou u nás působících náboženských společnostech, které žurnalisté označují za sektářské, jsou k dispozici aspoň jakési údaje. O *mormonech* se tvrdí, aniž by se uváděly konkrétnější údaje, že to je misijně nejdynamičtější, tedy snad nejrychleji rostoucí náboženská společnost na světě. Svědkové Jehovovi vykazovali při sčítání lidu v r. 1991 0,1 % obyvatel ČR a v průzkumu na vzorku obyvatel ze září 1994 to činí 1,6 %, což je sice v celkovém pohledu malé číslo, ale pokud by bylo dalšími šetřeními potvrzeno, že nejde o odchylku v mezích statistické chyby, znamenalo by to, že je nutno dnes pokládat svědky Jehovovy za *čtvrtou* nejpočetnější náboženskou společnost v České republice. Odhady uváděné v denním tisku a v odborných kruzích se pohybují kolem 20 000 členů této náboženské společnosti.⁶⁾

11.3.2 Příčiny prosperity sekt

Lidé, které růst sekt nějakým způsobem postihl, si kladou otázku, jíž se nemůžeme vyhnout ani v religionistické souvislosti, proč jsou sekty dnes tak úspěšné. Máme-li odpovědět na otázku po důvodech růstu sekt a sektářských tendencí v náboženských společenstvích konce 20. století, nemůžeme učinit více než zkusmo formulovat jakýsi sociokulturní výklad, který je ovšem jako vše, co se týče lidské motivace, nesnadno ověřitelný. A nebude to odpověď, jež by někomu dávala do rukou zbraň proti sektářství.

Současná tendence k sektářství souvisí s vlnou *nové religiozity*. V některých sociálních skupinách, které by bylo třeba blíže identifikovat z hlediska vzdělanosti, profesní a věkové příslušnosti a podle bydliště, se probouzí, jak o tom referujeme v samostatné, tomu věnované kapitole (10), nový zájem o náboženské či duchovní hodnoty. Zde zbývá dodat, že tito noví zájemci nejsou na znovuoobjevený náboženský život připraveni. Vnější okolnosti ani stav nitra nejsou náboženským zájmům příznivé. Příklon k náboženství bývá výsledkem náročného rozhodování. Bývá v jistém smyslu vyvzdorován

na okolí. I když ji dnešní objevitelé duchovních hodnot sami kritizují, jsou přece sami vzděláni v duchu moderní skeptické racionality. Proto se jim mohou jejich náboženské názory jevit jako ohrožené. Zdá se jim nutné je před vlastními námitkami a před kritikou jiných bránit. Dále k oné nedostatečné *náboženské kapacitě*, o níž je zde řeč, přispívá i to, že moderní civilizace umožňuje v soukromí pohodlný život. Různé výhody, jako bezpečí, potrava, oděv, teplo, jsou celkem snadno dostupné. Současná mentalita, která s tím počítá, se často *označuje jako konzumní*. I v oblasti náboženství mnozí zaujímají takový konzumní postoj. Není samozřejmě něco do duchovního života investovat, ať by to byla sebekázeň, zdrženlivost, pracovní obětavost, citové nasazení nebo cokoli podobného. Katastrofální jsou také vědomosti o náboženství. Státní základní školství poskytuje, mimo případnou nepovinnou konfesně zaměřenou náboženskou výchovu, *nepatrně málo religionistických informací*. Teprve v poslední době se k religionistickým náznakům v dějepisu či zeměpisu připojuje v rámci občanské výchovy důkladnější poučení o těchto jevech. Dosavadní absolventi vyšších stupňů škol nejsou připraveni na setkání s různými nabídkami na trhu náboženských a duchovních idejí. Rozhodující je pro ně spíše přesvědčivost či naléhavost nabídky než její obsah. Sekty vědomě či instinktivně využívají této chabé disponovanosti současníků a využívají různých socio-technik. Oblíbený je postup označovaný za *love bombing*, bombardování láskou, který spočívá v osobním lichocení a na využívání zjištěných slabých stránek jedince. Celkem běžné je využívání vulgárních reklamních postupů.

Vzhledem k popsanému stavu myslí tváří v tvář různým náboženským a pseudonáboženským nabídkám dostává náboženský prožitek patřící k nové religiozitě dvojí možnou podobu. Může jít o sympaticky širokou toleranci. Tito lidé se neomezují při výběru duchovních podnětů na jeden pramen, ale cenou za to je plytký synkretismus, o němž je řeč v kapitolách o *nové religiozitě* (10.4.4) a o mezináboženských vztazích (12.4.2). Druhý možný přístup, a je těžko říci, který z nich je dnes častější, vytrhává některé doktríny z filozoficko-teologického a obecně kulturního kontextu, a protože vnímá jejich křehkost a ohroženost, chrání je utajením nebo polemicky laděnou apologií. Taková intenzivně prožívaná zbožnost, slepá poslušnost, lpění na vybraných dobových poučkách, nekritičnost je právě základem současného sektářství. Jeho *vlivu* podléhají především lidé vnitřně nejistí, s jednoduchým černobílým myšlením bez smyslu pro detaily a odstíny, s intenzivní potřebou citového zakončení. Ti pak podlehnou prvnímu sebevědomě vystupujícímu „misionáři“, lhotejnost, co propaguje. Sami se pak takovými misionáři stávají.

11.3.3 Rozlišení sekt podle původu

Ukázali jsme si na patřičném místě, že nová religiozita a spiritualita se napájí z různých pramenů: z křesťanství, ze západních i orientálních duchovních proudů, nebo nabývá podoby atypických směrů, navazujících na některé křesťanské motivy. Hranice mezi křesťanstvím a jimi stanovují religionisté a teologové různě, pokud to vůbec pokládají za potřebné.

Je-li možné stanovit znaky sekty, jak jsme se o to pokusili, není jednoduché určit, která náboženská společnost je a která není sektou. Je to spíše věc míry uplatnění sektářských znaků. V mezích religionistiky nemůžeme uplatňovat hodnotící přístup. V následujících odstavcích probereme náboženské společnosti, jimž jsou v současných diskusích připisovány sektářské znaky, aniž bychom chtěli o tom definitivně rozhodnout.

11.3.3.1 Sekty křesťanského původu a sektářské tendence v křesťanských církvích

V křesťanském prostředí se hledají sektářské znaky v některých letničních prouděch, především v tzv. *Faith Movement (hnutí víry)*. Fundamentalismus těchto skupin je stejně nepochybný jako ostatně i v některých pietistických, probuzeneckých a svobodných církvích a sborech. Hranice mezi církví a světem je vedena velmi ostře. Autority jsou spíše decentralizované, ale vůdcové se vynořují nepravidelným a nekontrolovatelným způsobem, ovšem vždy s odvoláním na přímé Boží pověření. Za sektu se ve starších textech označovali též *adventisté sedmého dne*. Naštěstí lze u nich v poslední době konstatovat jisté otevření alespoň některým odlišným křesťanským proudům.

Nutno konstatovat, že sektářské tendence se nevyhýbají ani tradičním církvím. Lidé se sektářsky laděnou mentalitou nacházejí snad spíše cestu do relativně nových náboženských společenství, ale ocitnou se někdy i v tradičních strukturách. Obecná známost struktur a nauk tradičních církví, jejich často mnohasetletý život v kulturním kontextu doby a prostředí a jejich účast v ekumenickém a mezináboženském dialogu tlumí fundamentalistická a podobná rizika. Nicméně některá nová společenství a hnutí v tradičních církvích vedle nesporného přínosu vykazují i sklon k integrismu, biblickému literalismu, k nepozornosti a neúctě vůči jiným školám a směrům uvnitř dané církve, k jiným vyznáním a vůči duchovním a etickým proudům současnosti. Tyto tendence pronikají i do oficiálních církevních struktur. Někteří autoři (např. významný italský encyklopedický znalec problematiky Massimo Introvigne) shledává sektářské znaky u integristických seskupení *lefébvrstů a sedisvakantistů*.⁷⁾

11.3.3.2 Náboženské společnosti navazující na prvky křesťanství

O *mormonech* je nutno navzdory jejich významu a kulturnímu přínosu konstatovat, že církevní prezident spolu s příslušnými grémii má absolutní autoritu danou od Boha. I představení na nižších stupních jsou institucionálně vybaveni velkým vlivem na soukromý život. Mormoni odměřují při získávání přívrženců svou nauku po kapkách a některé své obřady už sto šedesát let úspěšně tají před veřejností. Že jejich výklad bible a ostatních věroučných pramenů je fundamentalistický, o tom není sporu.

Svědkové Jehovovi jsou přísně centralisticky uspořádanou organizací. Veškerý periodický i neperiodický tisk je nejen řízen, ale dokonce vytvářen v jediném centru a odtud v jazykových mutacích šířen do různých zemí. Jejich postoj k pramenům je též fundamentalistický.

11.3.3.3 Sektářské tendence v hermetismu

Různé *hermetické řády* nebývají charakterizovány jako sekty, někdy i proto, že nemají náboženský ráz a nic takového ani nepředstírají. Jisté však je, že jejich obřady bývají utajené, nezveřejňuje se též, kdo je jejich členem. Nelze tam však obvykle mluvit o fundamentalismu, často praktikují jeho opak, synkretismus. Jako sekta bývá označováno takzvané *tvrdé jádro satanismu*. Připustíme-li tam nějakou organizovanost, musela by taková parareligiózní skupina být z pochopitelných důvodů utajena a oddělena od okolí. Lze také předpokládat autoritářské řízení. V této souvislosti je radno poukázat na potřebu odlišení této sekty od pouhého koketování se satanistickou symbolikou a se symbolikou černé magie.

11.3.3.4 Sekty orientálního původu

Orientální duchovní směry, zvláště pokud máme na mysli náboženství, která vzešla z Indie a Číny, nepřipisují verbálnímu aspektu náboženství takový význam, aby jim hrozil fundamentalismus v podobách známých ze západního světa, i když dobře znají napětí mezi reformními proudy a tradičním pojetím. V západních poměrech však mohou některé konzervativněji laděné orientální duchovní proudy degenerovat ve fundamentalismus. V souvislosti se současnými diskusemi se nabízí jako problém především *Mezinárodní společnost pro vědomí Kršny*, již bývají připisovány sektářské rysy. Způsob jejího vedení se zřejmě změnil od úmrtí zakladatele Bhaktivédanty svámí Prabhupády. Tato společnost se nevyhýbá mezináboženským kontaktům. Nejčastěji bývá obviňována z fundamentalismu vztaženého k vybraným posvátným spisům v závazném Prabhupádově výkladu (zejm. Bhagavadgíta, Íšopanišád). Z re-

ligionistického hlediska je třeba si klást otázku, nedráždí-li ty, kdo cítí potřebu s křišnovci polemizovat, spíše jejich relativní novost v euroamerickém prostředí a zvláštnosti jejich nauky a praxe než skutečné sektářské znaky.

Zvláštní pozornost si v souvislosti s problematikou probíranou v této kapitole zaslouží *transcendentální meditace*.⁸⁾ Její organizace je utajená. Adeptům se jako cíl meditační praxe s mantrou (meditační formulkou) nabízí obnova zdraví a síly, dobrá koncentrace, zlepšení paměti, rozšířené vědomí a podobně. Ve skutečnosti vše začíná obřadem v sanskrtu, který se klientovi nevysvětluje, ale který spočívá ve vzývání božských bytostí a přinášení obětí. *Púdža* (obětní obřad) zasvěcuje žáka *Guru Dévovi*, božskému Mistrovi. Autorita zakladatele *Mahariši Maheš Jogiho* byla za jeho života nezpochybnitelná. Vláda údajného současného vedení (*sto osm světových ministrů*) je více skrytá, sama meditační technika činí podle osobních svědectví závislým na dalším osobním vedení. Při snaze objektivně posoudit případný přínos, ale i rizika tohoto hnutí nemusíme podléhat povrchní žurnalistice, ale nebylo by radno z další diskuse o tomto hnutí (a s ním) tyto obavy vyloučit. Bylo by žádoucí také objektivizovat četné hodnotící výroky o vlivu praxe TM na psychiku.⁹⁾

11.3.3.5 Pseudoreligiózní sektářství

Sociologové při diskusích o problematice sekt často poukazují na to, že způsob uspořádání vytipovaný religionisty u sekt není nic specifického pro náboženské společnosti. Připusťme, že jiné druhy fundamentalismu spolu s autoritativností, centralizací, výlučností, neochotou k dialogu, uzavřenosti a tajňšťkářstvím provázejí různá politická hnutí a na nich vybudované systémy. Z religionistického hlediska jsou z nich zajímavé ty, které mají ráz *kvazireligiózního sektářství*. (K jeho detailnějšímu rozlišení podrobněji v kapitole o typologii náboženství, 4.3.1.1) Pokud by mělo jít o kryptoreligiózní znaky, jde zřejmě především o případy, kdy se do politické oblasti dostanou prvky vlastní náboženství. Znamená to, že se skutečností řádu politického (národ, lid, třída, strana, vůdce, půda, krev ap.) připiše hodnota absolutní, že se vyžaduje oddaná úcta, totální poslušnost a podobné vztahy.

Některé pseudoreligiózní útvary jsou specifickým předmětem zájmu odborníků, kteří se zabývají sektami. Jde o firmy nebo jednotlivce poskytující na komerční bázi takové služby, jako je psychologické testování a jiná diagnostika, psychoterapie, rozvoj schopností, včetně psychotronických. Tyto aktivity se doplňují kvazicírkevními institucemi a do jisté míry nábožensky laděnými naukami.

11.3.3.6 Rozlišení sekt podle původu

- křesťanské sektářství (církve, některá hnutí v církvích)
- atypické společnosti navazující na křesťanství
- hermetické spolky, zejm. satanismus
- některé směry orientálního původu
- pseudoreligiózní sektářství
 - kryptoreligiózní
 - parareligiózní

11.3.4 Reakce na sekty

Fenomén náboženského sektářství není pochopitelně jen akademickou záležitostí, která by zajímala religionisty, teology, sociology, kriminology a právníky. Častá přítomnost tohoto tématu v populární publicistice ukazuje na to, že veřejnost vnímá sekty a sektářství jako ožehavou otázku. Zde si můžeme všimnout způsobu posuzování této otázky v nábožensky motivovaných polemikách obvykle v podobě populárních brožur o sektách a pak reakcí světského periodického tisku na tento fenomén.

Část nábožensky motivovaných lidí, kteří vedou protisektářskou polemiku, vytýká sektám prostě to, že se liší v přesvědčení a v praxi náboženského života od toho, co oni sami pokládají za správné. Jistě by bylo možné pokusit se takovému zbytečnému vzájemnému osočování zabránit poukazem na společně uznávané hodnoty tolerance a humanity. Bylo by ovšem paradoxní chtít toleranci někomu vnucovat. Krom toho pouhé proklamování těchto hodnot nic neřeší. Mezikonfesním a mezináboženským sporům je zřejmě těžké zabránit. Odpor veřejnosti vůči sektářským tendencím (jak ho vyjadřuje např. i materiál Evropského parlamentu *Sekty a nová náboženská hnutí*¹⁰⁾) je pochopitelný. Je jen nutno upozornit, že někteří účastníci takových sporů kanalizují veřejný nesouhlas pomocí různých kampaní proti čemukoli na náboženské scéně, co se jim jeví jako cizí, nové, neobvyklé. Vytvářejí obraz nepřítele. Zdá se, že za leckterou apologií lze spíše odhadnout jako motiv pouhou obavu o místo na výsluní, o vliv, o obraz v očích veřejnosti. Může to nakonec být jen stará známá typická obrana establishmentu vůči všemu novému. Protisektářský boj některých náboženských organizací by byl věrohodnější, pokud by se držel zásady *padni, komu padni*. Není příliš přesvědčivé, vede-li se protisektářský zápas ze *sektářských* pozic nebo *sektářskými* metodami.

Dokumentace článků z periodického tisku ukazuje, že žurnalisté a publicisté sdílejí obavy veřejnosti ohledně sekt a snaží se plnit své poslání, totiž sloužit informacemi a analýzami. V některých případech se však bohužel neopí-

rají o seriózní znalost problematiky. U bulvární žurnalistiky to nepřekvapí, ale i tisk, rozhlasové a televizní stanice pokládáné za seriózní sledují v zájmu prodejnosti u této tematiky spíše zvláštní a dráždivá fakta. Stává se, že podle náhodných sympatií a antipatií, bez dostačující snahy pochopit střídají nadšené apologie sekt s paličskými články proti nim.

Způsob boje proti skutečným či domnělým sektám, který musíme v zájmu důslednosti označit jako sektářský, přejímá příležitostně i nenáboženský tisk. Pro tento přístup je charakteristické, že nebere vážně právo na vlastní náboženské přesvědčení a náboženský život. Sektou je pak ta či ona náboženská společnost ze shora uvedených falešných důvodů, tedy jenom proto, že má odlišnou doktrínu nebo odlišnou praxi duchovního života, že je nová a že se jeví jako kuriózní. Oblíbenou metodou je šíření „zaručených“ zpráv o bankovních kotech, politických vazbách a mravnostních skandálech zakladatelů a představitelů a o psychiatrických diagnózách těch, kteří prošli vlivem takové sekty.

Jako nejproblematičtější se v tomto kontextu jeví tzv. *antikultovní hnutí*. Ve Spojených státech amerických se pro sekty vžil název *cults* (kulty), snad jako zjednodušení i jinde občas užívaného označení sekt jako *destruktivních kultů*. Za tímto hnutím stojí konzervativní a fundamentalistické protestantské církve a s nimi spřízněné skupiny katolíků. Nejmnřnější podobou tohoto hnutí jsou rozsáhlé tiskové kampaně, srovnávající nauku „sektářů“ s vybranými citáty z bible, někdy také difamující představitele nebo členy organizací náležících k novým náboženským směrům. Na rozhraní kriminality jsou tzv. *deprogramovací týmy*. Vycházejí z předpokladu, že metody získávání nových stoupenců a jejich další indoktrinace omezují svobodné rozhodování, zužují vědomí, ohlupují, blokují informace apod., což označují jako *mentální programování*. Podivuhodná je však metoda domnělého *deprogramování*. Člen sekty, např. mladý člověk, na objednávku rodičů je unesen a držen násilím v izolaci a ovlivňován skupinou odborníků, dokud neprohlásí, že se členství v sektě vzdává. Lze říci, že se odpovídá na podobné podobným.

Otázku, jsou-li sekty nebezpečím pro společnost a pro jednotlivé lidi, je možno zodpovědět se stejnou nejistotou, s jakou můžeme, jak jsme shora uvedli, nějakou náboženskou společnost označit za sektu. Uvedené znaky sekty jistě neprospívají rozvoji lidské osobnosti. Nebezpečné jsou do té míry, do jaké se uplatňují. Poněkud paradoxně by se tato úvaha dala uzavřít prohlášením, že nebezpečné je *sektářství* v nás stejně jako kolem nás.

11.4 Teologický komentář o sektách a ekumenismu

Mezi křesťany panují ohledně vztahu k sektám různé protichůdné postoje. Někteří pokládají za jedinou možnost *odpor* vůči všemu, co se zdá být sektou. Případá jim to jako obrana víry. A protože je pro ně těžké odlišit sektu, považují za bezpečné řešení být přinejmenším opatrný vůči všem odlišným náboženským společnostem. Druhá krajnost vychází z toho, že přece žijeme v ekumenické éře. Pro katolíky II. vatikánský koncil jednou provždy otevřel cestu k jiným křesťanům pasážemi z konstituce o církvi *Lumen gentium* a dekretem o ekumenismu *Unitatis redintegratio*. Novou éru vztahů ke stoupencům mimokřesťanských náboženství umožnilo prohlášení o vztahu k mimokřesťanským náboženstvím *Nostra aetate*. Proto prý nesmíme odmítat tyto bratry a sestry a nemáme je urážet označením *sekta*. Ekumenický a mezináboženský dialog je prý nutno vést se všemi stejně.

Křesťané různých vyznání se zřejmě shodnou, že je jeden Boží lid nové smlouvy. Katolíci jsou navíc o sobě přesvědčeni, že jsou k němu *přivřeleni* (*incorporati*) a že tento jediný Boží lid *konkrétně existuje* (*subsistuje*) v katolické církvi, zatímco ostatní křesťané jsou s tímto jediným celkem *spojeni* (*coniugati*)¹¹⁾, anebo, jak to teologicky vykládá např. R. Dacík, mají na něm *aktuální, byť nedokonalou účast*.¹²⁾ Lze říci, že ekumenický dialog lze vést uvnitř tohoto širšího křesťanského celku. Vlastním účelem *mezináboženského dialogu* není, jak objasníme podrobněji dále (12.3.2), sjednocení, *nýbrž posílení vzájemného respektu, smíření, vzájemné poučení a spolupráce*. Mezináboženský dialog vedou křesťané se *společenstvími*, která jsou od křesťanství více či méně vzdálená.

Sekta ve smyslu současné religionistiky je typem uspořádání náboženské organizace a jak jsme ukázali, její sektářský ráz nemá co dělat s její doktrínou či mytologií ani s její náboženskou praxí. Sekty tedy najdeme jak v křesťanství, tak mezi stoupenci bližších či vzdálenějších směrů *za jeho hranicemi*. Obecnou nabídku k rozhovoru katolická církev vyslovila a je to nabídka trvalá. Dialog přesto neprobíhá. Je tomu tak proto, že sekty činí sektami jejich uzavenost. Sekty jsou *ex definitione* neekumenické a nedialogické. Pokud by snad některá ze sekt přistoupila na obecně přijímaná pravidla rovnoprávného dialogu, bude vítána. Pouze v tom případě musíme s potěšením konstatovat, že tím činí krok ven ze sektářství.